

Կը հրապարակուի ափսոս երկու տեղ
Գաճ. և Կիբ. եւ ի Կեան

Տարեկան գինն է 18 ռուբլի:
Սեյ տախտայ 9 ռուբլի:
Սեյ հապը 30 ռուբլի:

ԱՐ Ծ ՈՒ Ի Կ

ՏԵՐՕՆՈՅ

Որ Բիւնն ուղեւ ի պարագրաւն
Դաս-ըն Երեւանի Լեւոնեան
Խմբագրելը պիտի ճանաչուի
Լեւոնայի վերաբերեալ նիւթեր
առ խմբագրելը պիտի պաշտօնէն:

Բ. ՇԻՐԱԿԱՆ ԹԻԻ 38

1885

ՍԵՐՏ 15

Բն ցանկալին իմ Հայաստան

Ո՞ Հայաստան քաղցր հայրենիք,
սիրուն երկիր դրախտալայր,
Դու բնագաւառ Հայ որերուն,
դու խանձարուր դիւցազանց.
Տուր աւաթիկ ծանրաթախիծ ողորդ ախուր
դուր դադար,
Դամ է արդէն առ քոյդ որդիս
ձայն արձակել աւետեաց:
Օ՞ ի հա անցին անհետացան
ծով կենցաղոյս զաղկապիւն.
Ըն ժամք սրդոյ եւ ամք դժբաղդ
ի յաւիտեանս անյարկ.
Յորս, նազելիդ իմ Հայաստան,
զբաղդ քոյին անկայուն
Ըղիողորմ հեծեծանք նստեալ ի առդ ողբայիր:
Երջանկութեան նոր արեւով
ծագէ այսօր նոր դարուն,
Եւ ի ձեռին իւր ձիթենի աւետաւոր գեղեցիկ
Հայնէ առ քեզ ուրախութեան
աւրով պատգամ բարելի.
Թէ՛ Լէր ուրախ, մի՛ եւս ողբար,
ո՞ Հայաստան աշխարհիկ:
Օ՞ արթնուն քո կեանք, ո՞հ փարելի,
զարթնու քո նինջ վաղեմի.
Նորոգեցին քո ամայիք,
գեղեցիկացին քո վայրիք.
Ո՞, յարիցեն ի միւսանգամ քո հարք,
որդիք պանծալիք.
Պայծառացիս փառօք վսեմ,
ով հին աւուրց Հայրենիք:
Քո հարազատ հայազն որեար,
ձեռք Բրամայ քաջալանջ,
Գրգուեն սիրով զուգաւորեալ
ի յօդ սիրոյ միւսութեան,
Սիրեն զՆստուած, սիրեն զքեզ,

կարկառելով միմեանց աջ.
Ռորոգեցի ջահդ առ կայծեալ,
մայր Հայազգեացս Հայաստան:
Բարձրագագաթ քոյին լերինք
ազատ աւագ սուրբ Սասնաց,
Դաշտք եւ հովիտք Երարատայ
մարդագետինք ցանկալի,
Փռնջ փռնջ ծագեամբ գեղեցիկահեւ
ի պսակ ի նոր պերճապանծ
Պսակեցին, զարդարեցին, զեռնոր հարսնեակ
փարելի:
Մի՛ տեղացի ի քեզ երբեք
նետ սայրասուր եւ սլաք,
Մի՛ մեղիցէ քեզ խորշակ եւ տապախառն արեւակ
Քո խաչ եւ կրօնք սրբազնասուրբ
եթերաճեմ զինչ արփին,
Պայծառ փայլեալ յար եւ յաւեա
կացցեն ազատ հաստահիմ:
Ուստի եւ իմ այս նուաստիս
նուէր յաւերժ սրտի բան,
Միշտ այս լիցիյոգի ջերմիկ
առ տէրն հանուրց սրբազան,
Տէր իմ Նստուած, Տէր գթութեանց,
օրհնեա անդրէն զՀայաստան,
Օ՞ օրհնեցի յաւեա փառօք
անուդ փառաց յաւիտեան:
ն. Սիմէօն, Յ. Կիւննչեանց
Ը. Ժ. Սոսումնարանին
Կարնոյ:

Լ. զգային

Նոր ընկերութիւնք ի Սուշ.

Ըրծուիկիս ընթերցողք կյիշեն թէ 2
տարի յառաջ աւետեցինք ազգին՝ Տարօ-
նոյ յառաջադիմութեան նշանը, բանի բա-
նի ընկերութիւններ եւ դպրոցներ յիշա-
տակելով, որք ցարդ կ յարատեւեն. կ յա-
րատեւեն, այլ ինչպէս հիւանդ մեզ կ թը-

ւին. եւ այսպիսի ախտով՝ այս 2 տարուան եղած ազգային խռովութեանց ու խառնակութեանց երեսէն է. որ ամէն մտածող կրնայ դիւրաւ համոզվիլ. քանզի ոմն պօղոսեան, ոմն աթօղոսեան լինելով. հապառակ կողմեր քաշկռտեցին. մոռանալով կամ չճանաչելով իրենց տիրական պաշտօնը սեպհական պարտքն ունդատակ. որ էր հասարակաց օգուտ. մանկուոյն դաստիարակվիլ, հայրենեաց ծաղկիլ:

Հասարակաց ինդիր, անձնական խտիր դարձաւ. ընկերութեամբ, օգնականութեամբ, եւ սիրով միութեան սկզբնաւորուած՝ բաժանմամբ եւ ու գուր տկարացաւ. եւ ցաւօք սրտի կ'զրեմք. Մշոյ դպրոցներ ու իրենց խնամակալ ընկերութիւններ կ'յարատեւէին. բայց չէին յառաջագիւծեր:

Նոյնպէս է նա եւ Տրի գիւղի Ներսիսեան ընկերութիւն եւ իւր դպրոց. Իսկ Տրոնաց. Սիարաթու, Ավրանայ դպրոցներ կանխաւ վերջացան. մանաւանդ Տիարաթուն. որոց վրայ արժան է ուրիշ անդամ յատկապէս խօսիլ. Մենց առիթը նաեւ Առաջնորդ կամ առաջնորդի ներկայութիւն չլինելն է. եւ թէպէտ ժողովրդեան արտաքին պէտքեր ու խնամքներ կը կատարուին թէ Առաջնորդին, թէ Ա. փոխանորդին, եւ ժողովոյն շնորհիւ. բայց ազգի ներքին ու կարեւոր այս պէտքեր անխնամք են բոլորովին. այց առնող քարոզող, համոզող, քաջալերող ոչ ոք է: Իրենք ալ իրենց պատրէն լսած կամ տեսած չեն: Այսքան ալ որ կանեն ու կ'շահեն. փառք իրենց:

Հոս կապենք այս խօսքի թելը. եւ սկըսենք կենցաղօգուտ եւ ազգայնոյն նոր տեղեկութիւն գրել ի ցնծութիւն ազգասիրաց:

Ամբողջ թուով համառօտ ծանուցիլը Բարեւոյրաց ընկերութիւն. այս անդրանիկ կամ մայր ընկերութիւնն է Մշոյ. սա եղած է առիթ եւ բարենախանձ օրինակ Մշոյ հայ հասարակութեան. որք ընտրոյ քանիմ ընկերութիւն ալ կազմեր են, ահանոցաւանուններ. Խորենեան ընկերութիւն ի Չորոյ Թաղ. (Տարբերէ սա այն Խորենեան ընկերութեանն որ յատուկ դպրոցի խնամակա-

լութիւն կրնէ). Թարգմանչաց ընկերութիւն ի Տրիկրաշինու Թաղ: Ընկերութիւն մի եւս կայ ի Վերին Թաղ, ուր Բարեւոյրաց ընկերութիւնն էր. Լա սա կ'կոչվի Մամիկոնեան ընկերութիւն. որոյ գլխաւոր անդամ. եւ յորդորիչ. եւ կանոնադիր է Քեշիշեան Արք.

Տ. Բակօր քահանայն: Այս ամէն ընկերութիւններ յատուկ յատուկ սենեակ ունին, ուր կ'ժողովին նիստ կրնեն. յատուկ ասմար, ասմարակալ. արիղ, գանձապետ, ժողով, ատենապետ ունին որոշած. ասորքեր շաքաթական են. բաժին բաժին որոշած. շաքաթ մինեւ 10 փարայ տուօղն ալ կրնայ ընկեր գրուիլ: Ապատակնին է ազգի օգտին մատակարարել, որ՝ դպրոցին գիրք եւ ուրիշ պէտքեր գնել. որ՝ աղքատներ հազցնել, անձար պարտապաններ ազատել. որ՝ վանօրէից եւ եկեղեցեաց պայծառութեան, շինման, կամ նեղ վիճակիմը մէջ նպաստել. եւ եւ: Աքանչելին այս է որ, մեր Բարեկամը կ'գրէ, թէ Ետին աղքատն ալ ինքնայօժար կ'գիւմէ կաղաչէ շաքաթ 10 փարայ տալ ու ընկերութեան մէջ բաժին ունենալ. Այսպէս ահա արդէն վաղ ընդ վաղ իւրաքանչիւր ընկերութիւն 40, 70, 90 եւ աւելի բաժանորդներ ունի, ու հետ զհետէ կ'բազմանան: Եւ կ'գրէ դարձեալ, Այլտասարդաց պատանեաց, մանկանց թիւերով կ'հարստանայ. — Մշոյ մէջ ծերեր դարձնեն տղայ. տղայք դարձնեն ծեր: Ո՞հրաշալի ժամանակ:

Այլ ուրեմն տանիքներ ու փողոցներ վէդ (ճան) խաղալ, եւ ուրիշ անպարկեշտ ու անօգուտ խաղեր կատարին հետ զհետէ. ամէնքը իրենց պարապ ժամերուն ընկերութեանց սենեակներ կերթան կ'նստին, ունկնդիր կ'լինին օգտակար գրոց կամ լրագրոց, ուր կ'խօսուի նաեւ բոյական խրատուց, ազգի սիրոյն միութեան ու օգտակարութեանց, անտեսական կառավարութեանց. բարեպաշտ եւ բարեկենցաղ քաղաքավարութեանց վրայ: Այս սենեկաց մէջ նստած կ'տեսնես այն անկիրթ երիտասարդ. որ անվայել տեղեր կ'շրջէր, անվայել դործքեր կ'գործէր, միաս, խռովութիւն, կռիւ կ'յարուցանէր. հոս նստեց կը-

Ի՞նչ 37 պատմութիւն

լսէ. և հասնայ, և ուսանի եւ կողորդի. իր լեզուով և խօսի, իր հասկացածի չափ նիւթերով ու օրինակներով :

Ո՛ր, և զմայլինք, եւ չգիտենք թէ մեր ուրախութիւն ինչպէս յայտնենք. ինչ օրհնութիւն եւ ինչպիսիք քաջալերութիւն գրենք սոցա. Մտաւած լինի ձեզ օգնական, Բնթացէք այդ փրկարար շաւղով. չ խոտորիք. չ վհատիք, գիտեմք անշուշտ զձեզ արհամարհող, ձեր վրայ խնդացող, ձեզ նախանձող, հակառակող և ինին, բանի տեղ մի դնէք. այդ եռանդը մի շիջուցանէք. ձեր տաս տաս փարաներ. ձեր նորահաս կենաց հետ պիտի աճին. մեծնան. զօրանան. եւ մեծամեծ արդիւնքներ ունենան՝ մեծ քան զհազար քէսայի տէր, քան զմիլիոնի տէր հարուստներ մեծ գործ և տեսնայ ազգին ձեր տառն փարաներ : Ամէն մեծ՝ պատիկէն և սկսեր : Աւ միթէ Լւրոպան որ այսօր անթիւ ընկերութիւն ունի, եւ անթիւ հարստութիւն, որոցմով յառաջադիմեր եւ կյառաջադիմէ, Ասիոյ վրայ վայելչութեան կամ լուսայ շողմը ձգելով, զմեզ հրապուրելով. ըզմեզ ուտելով, միթէ նա այդպէս պատիկէ չի սկսեր : Եւրոպականիցէք, իրարու դէմ բարի նախանձ բերելով եւ յառաջադիմելով : Միլիոնի Լատուոյ, չ լինի թէ դառնաք մէկը մէկ վիրաւորէք. ամենուրեք նպատակ մի եւ նոյն համարելով՝ իրարու ալ նպատաւորէք. եւ տայ Մտաւած ձեզի օրհն, որ ինչպէս այսօր տաս տաս փարայէ. 100 կամ հազար դէ և գոյացուի, այն օրն ալ շատնալով կամ բոլորով միանալով մեծ գումարմը կազմուի, որով ոչմիայն աղքատ անձինք եւ դպրոցներ շահվին. այլ ձեր այս թըշուառ հայրենիք անթութեանէ ու նորա որդիք թափառական եւ մուրացիկ պանդխտութեանէ ալ ազատվին. մշակելով այս ամառ յի՛ բայց ամենաբեր հողեր պէտպէս հունտերով. եւ ծաղկեցնելով ազգի ազգի արուեստներ ի գիտութիւն ի շինութիւն ի շահ եւ ի պատիւ ձեզ եւ ձեր ազգայ սերունդոց : Մշտապէք, յառաջ տարէք. Տէր ընդ ձեզ : Մանանխոյ հատի տէս փոքրիկ կերեւայ ձեր այդ սերմը. բայց դուք ցանեցէք, ջրեցէք. եւ Մտաւած Թող Աձեցնէ. աղիկայ մեծ պիտի լինի քան ազգիս

այն խոշոր պանջարներ, որոց անունը չեմ ունի զեր տալ : Չնմանիք նոցա : Որքան մեծ ուրախութիւն է այսօր այդ սկզբնաւորութեանց վրայ. մեծ քան զայն ցաւ է եւ տխրութիւն եւ ամօթ. եթէ Տէր մի արասցէ. քակվիք վաղվադ՝ ոչինչ պատճառիմք համար :

Ի վերջոյ դիտողութիւն մի :

Կը լսեմք թէ լոկերութեանց մէջ պայման կայ որ մէկալ Թաղեցի հայ մը, իրաւունք չունի այս ինչ Թաղի ընկերութեան բաժանորդ գրուիլ : Լոկիկայ թէ եւ պայման մի է. որ բարի գրգիռմը և ծնի միւսներու սրտին, ինչպէս որ եղերէ. քանզի կիմանա՞ք որ, Սերին Թաղ Բարեգործաց ընկերութիւն իրենց հասակէն վերըներ չընդունելով. մնացեալներ գործառու ու Մամիկոնեան ընկերութիւն մի ալ իրենք կազմեր են. նոյնպէս միւս Թաղեր տեսնալով որ իրենք չեն ընդունվիր այս Թաղի ընկերութեանց մէջ, գործառու՝ իրենց համար նոր նոր ընկերութիւններ են կազմեր :

« Մշեցոց ինտէ և ասիկայ. Թէեւ գէպքը բարի հեռութիւն ունեցաւ. այլ ըստ մեզ, անխոր ընելու էր այդ պայման եւ ազատ ամենու համար. որով հաղորդութիւն միութիւն ունենային անխոր սիրով միմեանց հետ. եւ վերջուէր այն հին աւուրց կնձիւք կամ գրգիռը. որ իբրեւ սովորութիւն մը տիրած է Մշոյ հայոց մէջ պարծանօք ու արհամարհանօք խօսիլ եւ վիճել շատ անգամ իրարու դէմ, այս Թաղեցին միւս Թաղեցոց հետ : — Իբր թէ մէկ ազգ մէկ քաղաքացի եւ մէկ եղբայր չլինին :

Եւ հա այն ազատ յարաբերութիւն, անխոր պայմանը կառաջարկենք Մշոյ բոլոր ընկերութեանց. եւ իբրեւ պարտք և յիշեցնենք իրենց որ իրարու քաջալերող, նպատաւոր, պաշտպան հանդիսանան, երբ իրենց մէ մէկին վրայ վտանգ, անկում, կամ հակառակութիւն և հասնի : Անգաղար սյցելութեան երթան միմեանց սենեակներ : սեր ու պատիւ բաշխեն իրարու. եւ ամենու նըպատակ ու սշխատանք միմեանց համարելով, սկսածնին չթողուն, յառաջ տանին : Մշոյ ազգ. Ժողովոյ մեծայարգ անդամներ

մանաւանդ ատենապետ Ս՝ամիկոնեան մեծ.
Ս՝արդան լիզան կաղաչենք. որ այս ընկե-
րութեանց խնամակալ հանդիսանան եւ քա-
ջաւերիչ եւ պաշտպան. կիսնդրենք նաեւ օր
յառաջ կազմել խորհրդեան ընթերցարան,
որոյ կանոնք եւ պայմանք արդէն գրուե-
ցան. եւ որոյ հաստատութեան ժամ յա-
ռաջ կցանկան Պ՝ոնտոսի ազգասէրք, եւ
փափագին բոլոր իրենց նմաններ. լ՝յս բա-
նի կարեւորութիւն եւ կանոնաւորութիւն
ալ յատկապէս Ս՝. մեծ. Վ. աղայէն կսպա-
սենք, որ քաջ գիտէ եւ կարողնէ:

Պարծեալ ընկերութիւն ի Ս՝ուշ:

«... խմբագիր.

«Ուրախութիւն կաւետենք ձեզ, եղբայր,
եւ ձեզմով Տարօնոյ լուսաւորութեանը ու
յառաջագիմութեանը ցանկացող սրտերուն:
«Տարօնոյ Ս՝ուշ աւանն ալ իր ընթացքը
դէպի լուսաւորութիւն ուղղեց, ահա նշան-
ներ, այս օրուան օր ընկերութիւններ կ'հաս-
տատուին. եւ դպրատանց հոգ կ'տանին
զարմանալի հսկողութեամբ: «Ս՝ուշ աւանի
Ս՝. Մարինէի թաղեցի ազգասէր երիտա-
սարգէներն ալ Տայրենասիրաց ընկերութիւն
մը կազմած են, հոգ տանիլ նոյն թաղի դըպ-
րատան, դարմանել աղքատ ու անապաւէն
աղաքներ. եւ ձրի գրքեր շնորհել աղքատ
մանկանց:

Սոյն նամակը կիսնդրուի որ հրատարա-
կէք ի յորդոր եւ ի խրախոյս նոյն քաջե-
ռանդ երիտասարդաց: Մնամք ինչ...

1895. Ս՝արտ 8:

Մի եւ նոյն քաջալերս կձօնեմք նաեւ
Տայրենասիրաց ընկերութեան. եւ կառա-
տանամք հոգւով, տեսնալով այսօր այսպէս
փրկարար «կղզմունքներ Տարօնոյ մէջ. եւ
յոյս մեծ ունենլով որ տեսնանք անշուշտնո-
ցա արգիւնքներն ալ: () Գնեցէք դուք
ձեզի, ազգայինք. եւ այդպէս լստուածն
ալ պիտի օգնէ ու յաջողէ ձեզի:

Տարօնեցի Ս՝ուրատեան արժ. Յօհաննէս
վարդապետ, Ս՝. Քաթելոց վանուց միաբան. որ
սւտումնաւոր եւ ազգասէր անձ մի է. քանիոր
զինքը Քանչեցած եմք, կ'տեսնամք երկրիս մեր-
ձակայ գաւառները միշտ կը շրջի երբեմն պաշտօ-
նով, երբեմն այցելու, եւ տառապեալ հայ ժո-

ղովուրդը կսփոփէ քարոզութեամբ ի յոյս լս-
տուծոյ. կ'յորդորէ նաեւ զանոնք ուսման լու-
սաւորութեան աշխատիլ: Ս՝որ լուսեալ:

Խիստ ազնիւ ծառայութիւն: Ս՝ուշ աննմանեաց
մէջ լինելով. աննշան մնացեր նաեւ լւր ա-
նուն: Ս՝ուր գնացեր տեսած կամ լսած ազգային
բաներ գրերէ. թէ ցաւք թէ հանգիստ. թէ
լաւն թէ վատը. ահոնց կրօնական եւ մաւառ-
րական վիճակը. եւնէ լ՝յս անգամ ի Ս՝օտկան
խրութ, եւ այլ ի խոր քիւրախտանի հայոց
մէջ կ'ըջի. շատմը տեղեկութիւններ կ'գրէ. որ
ազգիս վարչութեան ուշադրութեան եւ այցե-
լութեան արժանի է. բայց մեզ չի ներուիր
զանոնք հրատարակել. հետեւեալ քաղաւածքը
միայն կ'աւելունք:

«Հարանայ գիւղ՝ Սաքոյ անուամբ հայ
մը, իրեն կնոջմէ արու զաւակ չլլալուն հա-
մար, ուրիշ կին մի ալ առեր եւ նոր կնոջ-
մէն Պ՝եկտեմբեր ամսոյ մէջ արու տղայմը
եղաւ. այս մարդու տան մէջ 25էն աւելի
անձինք կան, եթէ միանգամ քահանայն ար-
գելուի իրենց տանէն, բոլորն քրտանալ
յանձնաւոր են: Մըդեօք լինչ ընենք, 13
հոգի կորսնցնենք մէկ մարդու համար. օրի-
նաւոր կանոնգիրք մի ալ չունինք ձեռքեր-
նիս: Պ՝ասկըք գիւղի Պետոն ալ երկու կին
առեր, երկուքն ալ իրեն մօտն է, եւ արու
տղայ մի ալ ունի յետին կնոջմէն: Ս՝ապաթ
գիւղի կիրակոսն ալ երկու կին առեր. զա-
ռաջին թողուցեր զյեօին կ'պահէ. Քերլմ
գիւղի Ս՝աշոն՝ երկու կին հայ եւ մէկ կին
քիւրտ առեր թողեր է. անցեալ տարին կոյս
աղջիկ մի ալ առեր է. այս տարի երբ մեր
գալը լսեց՝ առաւ զաղջիկ փախաւ. Օ՝ոն-
զընու խաչոն ալ այս տարի իր կնոջ վրայ
կին մի ալ բերեց. Վզգը թող աղքեր բա-
նայ ու տեսնէ քուրտստանու հայն ձեռաց
գնաց... Հայն կ'նուագիլ...»

«Քերլմ գիւղ մեր վիճակն է, կայ 90
տուն հայ. գիրենք լաւմը համոզեր եմ դըպ-
րոց մի հաստատել իրենց մէջ. 40 հատ քե-
րական սուրբ կարապետի Ս՝. տպարանէն
եւաժը ուղարկես. ողջ լեր:

1865 Յունվար 20

Ի Քերլմ գիւղ:

Խմբագիր Պ. Սրուանձտեանց,

Ղետ, Ս՝. լրծուոյն:

ԻՏԱՐՈՆ. Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ. ՏԻՊ. Գ. ԱՐԺՈՒՌՅԵ